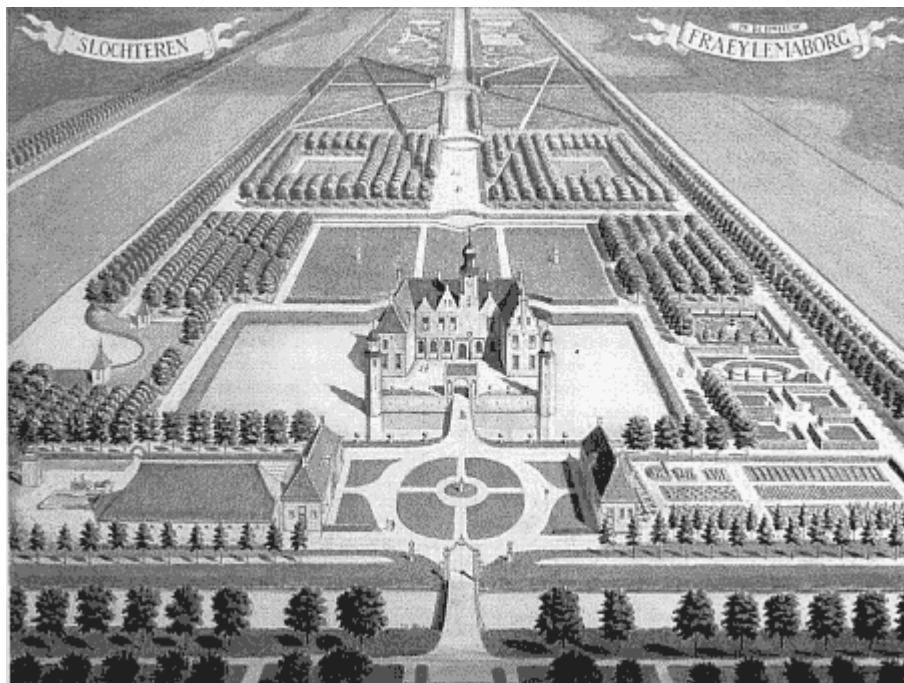

“Het bosch van den baron Fraeijlemaborg”

Afb. 1 “Fraeylemaborg in de 18de eeuw” reconstructie door Anco Wigboldus, 1938, Collectie Jan Menze van Diepen Stichting

Het uitgestrekte park van de Fraeylemaborg in Slochteren (ook wel het Slochterbos genoemd) staat bekend als een uniek voorbeeld van de Engelse landschapsstijl. Over de aanleg en de ontwikkeling van dit park was al wel wat bekend, maar (ontwerp)tekeningen hiervan waren niet beschikbaar. Het huisarchief van de Fraeylemaborg wordt bewaard door de Groninger Archieven maar is nog niet ontsloten en dus niet raadpleegbaar. Het was dan ook zeer verheugend dat ten bate van de tentoonstelling “Tuinen en parken van stand” een uitzondering is gemaakt en een aantal tekeningen uit dit archief in bruikleen werd gegeven. Deze tentoonstelling draagt bij aan het 25-jarig jubileum van de Groninger Borgen Stichting, en heeft als thema de tuinen en parken bij Groninger borgen.

Voor het eerst wordt in deze tentoonstelling onder meer een tiental boeiende tekeningen en ontwerpen van “het bosch van den baron Fraeijlemaborg” getoond aan publiek. Ze leveren een schat aan informatie op over het ontstaan van het park en werpen een onverwacht nieuw licht op het achterste deel ervan. Niet alleen voor de huidige expositie zijn deze tekeningen een belangrijke primeur, ook voor het beheer en de reconstructie van het park van de Fraeylemaborg zijn ze van groot belang.

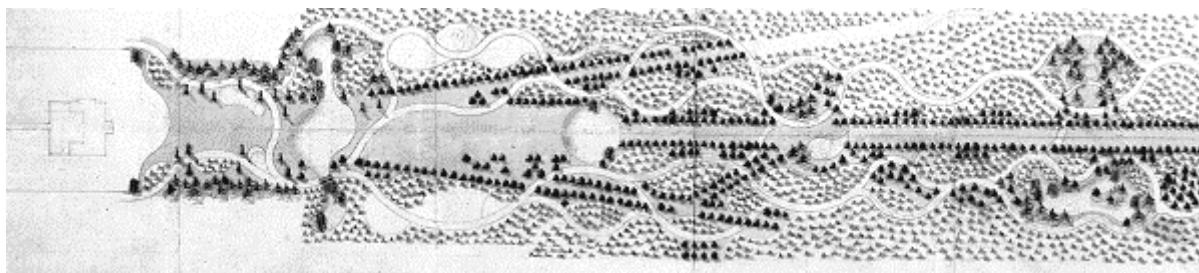
Net als bij vele andere borgen werd bij de Fraeylemaborg aan het eind van de 17de eeuw een fraai park aangelegd in formele stijl, ook wel Franse stijl. “Formeel” vanwege de nadrukkelijke geometrische vormen die de mens oplegde aan de natuur.

Verantwoordelijk voor deze parkaanleg was Henric Piccardt, die het landgoed in 1690 kocht van zijn zwager. Een goed beeld geeft de reconstructietekening die Anco Wigboldus in 1938 maakte (Afb. 1). De kaarsrechte oprijlaan met een dubbele rij eiken en linden voert naar het voorplein waar koetshuis en schathuis tegenover elkaar staan. Deze oprijlaan is deel van de hoofdas van zo’n 1200 meter lang, die het langgerekte park achter de borg in twee symmetrische helften verdeelt. Ook zijn er een aantal schuine zichtassen aangegeven die vroeger vanuit het midden van de borg uitzicht gaven op een molen en op een kerktoren. Op regelmatige afstand van elkaar liggen vijvers met strakke geometrische vormen

De Romantische Engelse landschapsstijl kwam in de tweede helft van de 18de eeuw naar Nederland. Het mooiste voorbeeld van een landschappelijk park in Groningen vinden we bij de Fraeylemaborg in Slochteren. Deze unieke cultuurhistorische aanleg werd in 1986 zelfs tot beschermd monument werd verklaard.

Hoe werd dit formele park verlandschappelijkt? In 1781 kocht Hendrik de Sandra Veldtman (1756-1816) het landgoed Fraeylemaborg in verwaarloosde toestand, “het huis in een reddeloozen toestand en de heerlijke bosschen grootendeels gekapt”. Niet alleen liet hij de borg en de bijgebouwen grondig verbouwen, hij gaf ook de eerste aanzet tot een nieuwe aanleg van het park. Een plattegrond uit 1782 of kort daarna laat de toen nog bestaande formele aanleg zien, gecombineerd met een stuk tuin direct achter de borg waarin slingerpaden zijn aangegeven. Deze vroege landschappelijke aanleg is niet bewaard gebleven.

Verrassend is de grote ontwerptekening uit 1802 voor het middendeel van het park, vermoedelijk van de hand van J.D. Zocher sr (1763-1817). Van deze tekening was tot nu toe alleen een slechte kleine fotokopie bekend. De ingekleurde tekening bestaat uit twee bladen en meet in totaal maar liefst 40 bij 160 cm (**Afb. 2**).

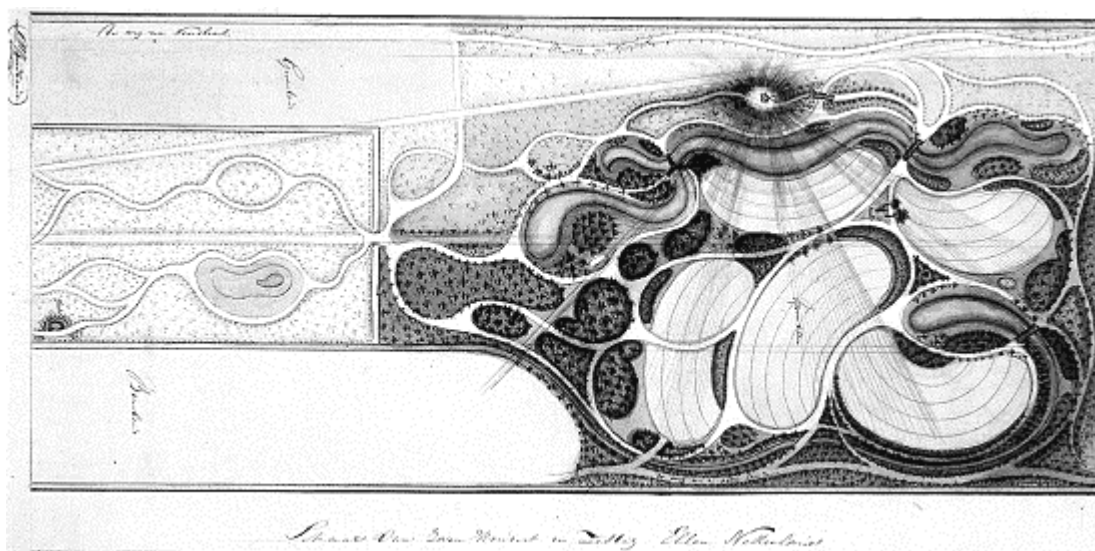

Afb. 2 Ontwerptekening middendeel van het park, J.D. Zocher sr., 1802
Groninger Archieven

Dit geeft meteen aan dat de vorm van het park van de Fraeylemaborg smal en langgerekt is. De lange centrale zichtas is door Zocher gehandhaafd, evenals twee schuine zichtassen vanuit het midden van de borg. Voor het overige werden slingerende paden aangelegd en werden de waterpartijen vergraven in bochtige vormen. Zo ontstonden de Snoekenvijver en de vijver met een hondenkerkhof. De zogenaamde Ronde Kom mocht haar cirkelvorm behouden.

Jan David Zocher was zowel architect als tuinarchitect en kwam vanuit Saxon rond 1780 naar Nederland. Hij bouwde een goede reputatie op en werkte onder meer voor Huis ten Bosch en voor Paleis Soestdijk. Het ontwerp voor de Fraeylemaborg is niet gesigneerd maar vertoont grote overeenkomst met zijn overige werk.

Ook van de tekening van Lucas Pietersz Roodbaard (1782-1851) voor het achterste deel van het park van de Fraeylemaborg was tot nu toe alleen een fotokopie bekend. De originele tekening is een juweeltje. Hij meet 53 x 84 cm, is getekend met potlood en inkt en aantrekkelijk ingekleurd met waterverf (**Afb. 3**).

Afb. 3 Ontwerptekening achterste deel van het park, L.P. Roodbaard, na 1840
Groninger Archieven

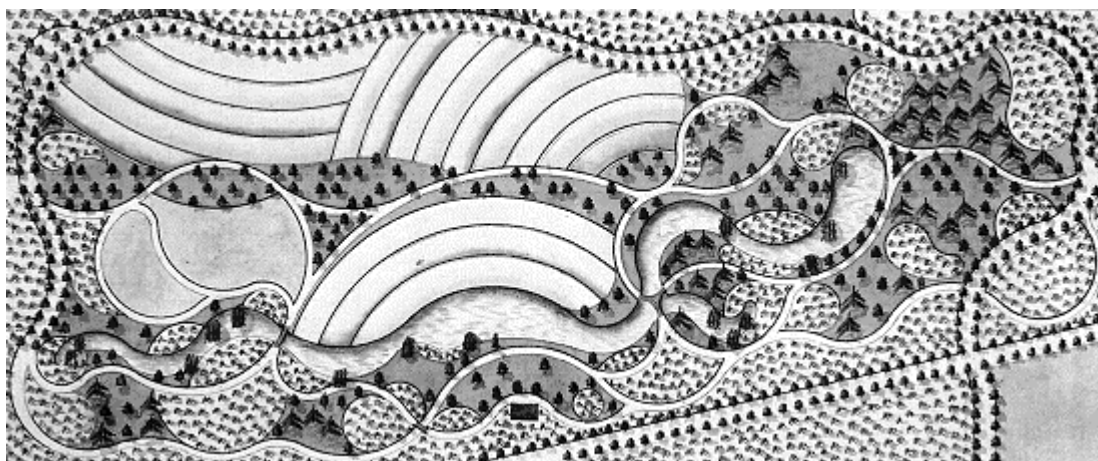
Roodbaard had zijn sporen al verdiend als “architect van buitenplaatsen” in de noordelijke provincies toen hij door het echtpaar Hora Siccama- De Sandra Veldtman werd benaderd voor de Fraeylemaborg. De fraai

uitgevoerde tekening is linksboven door Roodbaard gesigneerd. Hij is niet gedateerd maar tot nu toe werd aangenomen dat deze rond 1828 was ontstaan.

De veronderstelling was dat de tekening als basis diende voor een nieuwe landschappelijke aanleg achterin het park van de Fraeylemaborg. Centraal staat de karakteristieke slangenvijver of rivier, omgeven door slingerpaden, niervormige velden, en boomgroepen. Vanaf een hoge berg zijn er uitzichtlijnen naar diverse kanten. Deze zogenaamde vialijnen tekende Roodbaard op zijn kaart. De open niervormige velden waren bedoeld voor het verbouwen van graan, "Koorenvelden" staat genoteerd. In fraai contrast met de donkere boomgroepen konden de borgbewoners even snuiven aan het boerenleven. De werkende boer was als het ware levende aankleding van de natuur. Interessant is ook de "Grod"(grot) die Roodbaard aangeeft op zijn tekening, in het middendeel van het park. Een dergelijk romantisch element was zeer gewild in een landschappelijke tuin. In het huidige park is deze grot niet meer aanwezig maar de plek aan de rand van het park is nog herkenbaar, gemarkeerd door bankje met een aantal karakteristieke oude beuken.

De tekeningen van Zocher en Roodbaard waren interessant en verrassend fraai maar de grootste indruk maakten een aantal geheel onbekende tekeningen.

Van het achterste deel van het park kwam volslagen onverwacht een extra ontwerp tevoorschijn voor een landschappelijke **aanleg (Afb. 4)**. Dit ontwerp is in een grotere (61.5 x 100 cm) en een kleinere versie (27 x 54 cm) bewaard gebleven die vrijwel identiek zijn. Beide zijn met potlood en inkt getekend en ingekleurd met waterverf. Ze zijn gesigneerd door G. Blum, die zijn naam ook als Bloem of Blom schrijft. De ontwerpen tonen de landschappelijke aanleg met slangenvijver, berg, niervormige perken en slingerpaden zoals wij die nu nog kennen en zoals die later ook door Roodbaard is getekend. Blum was dus al eerder dan Roodbaard bezig met het achterste deel van het park!

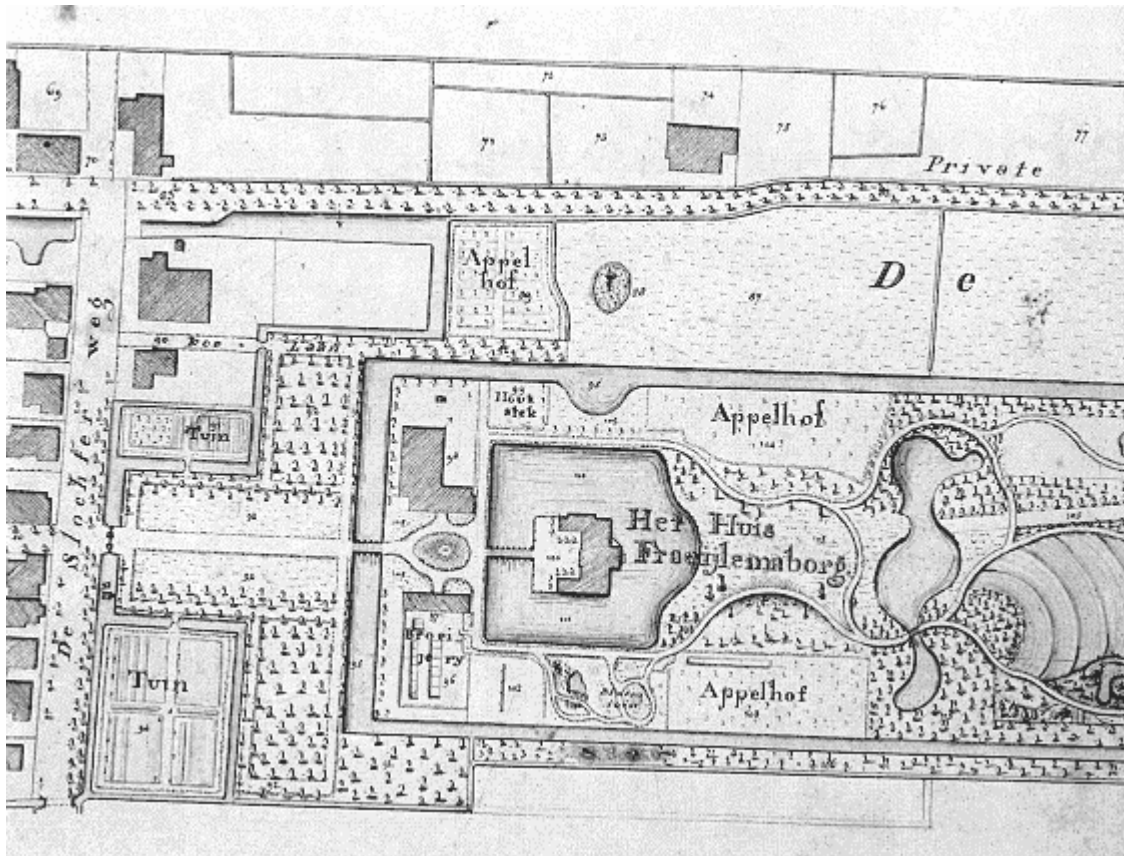
Afb. 4 Ontwerptekening achterste deel van het park, G.A. Blum, voor 1821
Groninger Archieven

Van Georg Anton Blum is nog niet veel bekend. Zijn naam wordt als architect genoemd bij enkele Overijsselse buitenplaatsen, zoals Windesheim, Vilsteren, Oldeneel en Het Amelink. In 1827 is hij te Zwolle overleden en staat daar vermeld als hovenier. Ondanks diverse vermeldingen in archieven als tuinarchitect is van hem geen ontwerptekening gevonden. Voor het eerst is nu van hem een eigenhandig ontwerp getraceerd, niet zoals te verwachten zou zijn van een Overijsselse buitenplaats maar van een borg in de provincie Groningen!

Dat het ontwerp van Blum is uitgevoerd vóór 1821 weten we door een derde recent ontdekte kaart. Landmeter F.N. van Hulten maakte namelijk in dat jaar een gedetailleerde kaart van het landgoed Fraeylemaborg (**Afb. 5**). De landschappelijke aanleg achterin het park is hier reeds geheel aanwezig, precies zoals Blum het heeft getekend. Ook het gebied rondom de borg

(het opschrift "Het Huis Fraeylemaborg" is met goudverf aangebracht) is nauwgezet weergegeven en levert een schat aan gegevens op. De diverse appelhoven, de broeierij achter het koetshuis, de houtstek etc. zijn alle aangegeven.

Een kleinschalige Engelse tuin aan de zuidwestkant van de borg is al aanwezig, met de zogenaamde goudvisvijver. Hierbij is aardig genoeg ook een "Bloemtuin" vermeld. In deze Engelse tuin werd later een prieel gebouwd, ook wel de zandhut, en er staan bijzondere uitheemse bomen.

Afb. 5 Detail van kaart van landmeter F.N. van Hulten, 1821
Groninger Archieven

Wat was nu uiteindelijk de betekenis van de tekening die L.P. Roodbaard maakte van het achterste landschappelijke deel van het park van de Fraeylemaborg?

Borgvrouwe Louise de Sandra Veldtman bleef na haar tweede huwelijk in 1831 met Wiardus Hora Siccama actief plannen voor het “bosch van den baron Fraeylemaborg”. T.P. Tresling schrijft in 1840 dat dit bos “(..) door de menigvuldige kosten, daaraan besteed, een bosch heeten mag, waar kunst en smaak met de natuur hebben gewedijverd, om den wandelaar te bekoren.”

Kort daarvoor was het achterste deel van het park van de Fraeylemaborg uitgebreid door aankoop van een strook grond aan de zuidwestzijde. Tresling meldt : “Eene uitgestrekte streek lands van eene boerderij, aan deze plaats behoorende en onlangs aangekocht, zal weldra tot nieuwe wandelingen en schoone graanvelden ingerigt worden.”

Het ligt voor de hand dat pas in deze fase, na 1840, de toen al vermaarde tuinarchitect L.P. Roodbaard is ingeschakeld. Hij maakte voor deze uitbreiding aan het bestaande park de reeds eerder besproken fraaie tekening en verwerkte de reeds aanwezige “Engelse”elementen die door G.A. Blum waren ontworpen en uitgevoerd.

Literatuur

A.J. Gevers, *De tuinarchitect Blom: stukjes uit een legpuzzel*, in : Cascade, bulletin voor tuinhistorie, december 1992, p. 3-7

H. van Harten-Boers, *Fraeylema VerEeuwigd*, Slochteren 1999

R.L.P. Mulder-Radetzky, *Tuinen van de Friese adel*, Leeuwarden 1992

T.P. Tresling, *De Aardbol, Nederland*, 1840, p. 293